

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

ФАКУЛТЕТ:

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађене докторске дисертације

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци на сједници одржаној 6.10.2016. године донијело је Рјешење бр. 07/3.1820-2/16 којим је именовало Комисију за оцјену докторске дисертације: „ПОЛИТИЧКЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ СРБА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (1896–1914)“, кандидата мр Маре Шовљаков.

Комисија је радила у саставу:

- 1) др Боро Бронза, ванредни професор за ужу научну област општа историја на Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник.
- 2) др Драга Мастиловић, доцент за ужу научну област историја савременог доба на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, члан.
- 3) др Боривоје Милошевић, доцент за ужу научну област национална историја на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан.
- 4) др Бошко Бранковић, доцент за ужу научну област национална историја на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан.
- 5) др Горан Васин, доцент за ужу научну област национална историја модерног доба на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Мара (Раде) Шовљаков, рођена 4. новембра 1956. године у Џазину, Босна и Херцеговина. Основну и средњу пољопривредну школу завршила је у Футогу.

Студије историје уписала је 1975. године на Одсјеку за историју на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, где је дипломирала 1981. године. Постдипломске студије је уписала на истом факултету 2005. године и окончала 22. јануара 2010. године, одбравши магистарски рад: *Колонизација Срба из Босне и Херцеговине у јужну Бачку после Првог и Другог светског рата (упоредна анализа)*. Била је запослена као наставник у Основној школи „Јован Грчић Миленко“ у Беочину, у периоду од 1981–1989. године, затим је прешла и ради у Основној школи „Десанка Максимовић“ у Футогу. Осим рада у настави бави се научни истраживачким радом. Објавила је више научних и стручних радова публикованих у различитим часописима и зборницима. Објавила је две стручне монографије. Докторску дисертацију под насловом: „ПОЛИТИЧКЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ СРБА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (1896–1914)“, пријавила је на Студијском програму историја на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци 2016. године. Тема је одобрена одлуком Сената бр. 02/04-3.2038-109/16 од 18. јула 2016. године.

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мајстера;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЉЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Маре Шовљаков: „ПОЛИТИЧКЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ СРБА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (1896–1914)“, одобрена је за израду одлуком Сената бр. 02/04-3.2038-109/16 од 18. јула 2016. године.

Докторска дисертација написана је на укупно 619 страница текста. У раду је наведено 1340 фуснота.

У структури докторска дисертација, поред *Предговора* (1–2), *Уводних разматрања* (2–6), *Закључка* (584–598), *Извора и литературе* (599–615) и *Биографије* (616–619), има 6 поглавља:

Прво поглавље: *Простор и становништво* (7–34), подијељено је на четири поднаслова: *Значај простора* (7–11); *Основне одлике* (11–17); *Духовни и етнички простор* (17–28) и *Становништво* (28–34).

Друго поглавље: *Политичке идеје, схватања, тежње* (35–76), подијељено је на три

поднаслови: *Политичке идеје* (35–52); *Тежње и претензије* (52–59); *Политичке и друштвене прилике* (59–76).

Треће поглавље: *Националне појаве и процеси* (77–170), подијељено је на четири поднаслови: *Српски национални препород* (77–94); *Борба за црквоношколску аутономију* (94–155); *Активности Емилијан Гаврила* (155–165); *Став Димитрија Руварџија* (165–170).

Четврто поглавље: *Организовање омладинског покрета* (171–312), подијељено је на осам поднаслови: *Национални омладински мозаик* (171–186); *Српска омладина у Угарској* (187–217); *Деловање браће Шантић и Урош Круља у Новом Саду* (217–225); *Омладинско друштво Српски Соко* (225–238); *Покушаји Вељка Петровића* (238–246); *Напори Васе Станића* (246–269); *Утицаји Зоре* (269–284); *Омладински покрет у Босни и Херцеговини* (284–312).

Пето поглавље: *Подстицаји националног интегрисања* (313–434), подијељено је на шест поглавља: *Богослужбене и друге књиге* (313–330); *Узајамни контакти* (330–351); *Музика у служби интеграције* (351–362); *Просветни рад* (362–406); *Деловање Привредника* (407–415); *Утицај покрета српских добровољаца и глади на решавање националног и социјалног питања* (415–434).

Шесто поглавље: *Време културног препорода* (435–583), подијељено је на четири поднаслови: *Суочавање традиционалног и модерног* (435–456); *Прожимање Просвјете и Матице* (456–479); *Значај часописа и листова* (479–571); *Културна мисија Ђорђа Николајевића* (571–583).

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Докторска дисертација за циљ је имала да прикаже историјске услове, важније факторе и актере, који су утицали на национални и друштвени развој свијести, хтијења и могућности дјеловања Срба у Босни и Херцеговини и Карловачкој митрополији. Најважнији политички и културни контакти православног становништва Карловачке митрополије и Босне и Херцеговине огледали су се кроз школовање српске омладине из Босне и Херцеговине у Хабзбуршкој монархији и долазак школованих Срба учитеља и интелигенције у Босну и Херцеговину. У посматраном раздобљу, народне вође, учитељи, свештеници, новинари, просвјетна

друштва, била су у Босни и Херцеговини изложена снажној контроли, притиску власти, забрани, подвргнути судским процесима, цензури, католичком прозелитизму, који се у Босни и Херцеговини осјетио већ првих година након окупације. Живот Срба у Карловачкој митрополији и Босни и Херцеговини, имао је препознатљиве одлике, како политичке, тако друштвене и културне. Политички сукоби манифестовали су се кроз парламентарну, партијску борбу. Партијски сукоби, економски проблеми, гушење црквено-школске аутономије, код Срба у јужној Угарској, слабили су напредак друштвених прилика. Разлог истраживања био је, да на основу релевантних извора и литературе покаже да је управо због тако значајне друштвено-политичке улоге коју је имала српска интелигенција из јужне Угарске и Босне и Херцеговине, крајем XIX и почетком XX вијека, и намјере зближавања, стално изложена удару власти. Посебно су биле изложене притиску, установе црквено-школске аутономије Срба у оба подручја. Бројни српски политички проблеми, наметали су потребу културног напредовања, подизања нивоа образовања, издаваштва, штампе, духовног и културног преображаја.

Радна хипотеза се темељила на сазнању да Србе повезују, разноврсне везе, без обзира на распарчаност, присутни су исти политички, духовни и културни циљеви. Проучавање историјских околности сарадње и контаката између Срба Карловачке митрополије и Босне и Херцеговине, подразумијева писање синтезе међусебних веза. Хипотеза је подразумијева испитивање историјских околности и улоге носилаца сарадње, изучавање националних и омладинских покрета, модернизације, националног и културног препорода. Образована елита из редова српског грађанства, имала је снажан утицај и важну улогу у измијењеним политичким и друштвеним околностима, у аустроугарском раздобљу, борбе Срба за црквено-школску аутономију, у вријеме настанака и рада књижевних, политичких, просветних установа, политичких организација, у вријеме анексије, доношења Устава, развоја српске националне и југословенске свијести, дјеловања Младе Босне и омладинских ћачких друштава у јужној Угарској. Под утицајем Срба у јужној Угарској, одвијало се оснивање и рад просветних организација, излажење листова, политичко дјеловање и организовање у Босни и Херцеговини. Национално организовање српског народа у XIX вијеку у Босни и Херцеговини одвијало се најприје кроз цркву и школу. Почетком XX вијека водећу улогу преузела је млада, тек стасала буржоазија и интелигенција. Упркос прогону и судским забранама, развој српског националног и политичког живота историјски је условљен.

Истовремено у Босни и Херцеговини израста низ истакнутих појединаца из сфере културе и политици. Јован Дучић, школовао се у Сомбору, где је завршио учитељску школу. Браћа Шантић, Алекса, Јефтан и Јаков, остварили су контакте са културном елитом Новог Сада и Сремских Карловаца, као и многи други културни, национални и политички дјелатници. Поред образовања стекли су дјелимично и пречанско васпитање. Висок проценат неписмености био је баласт од који се друштво саплитало. Зато су у Босну и Херцеговину долазили Срби учитељи и учитељице, који су се на тај корак одлучивали како из националних тако и економских разлога. Они су обављајући просвјетни позив јачали националну свијест и радили на ослобођењу и уједињењу српства. Упркос биједи и сиромаштву уживали су углед и били прави узор. Раст и развој националне и политичке свијести доноси умјесто буна и устанака, динамичну црквено-школску и политичку борбу. Власт је чврсто слиједила намјеру да надзира рад српске православне цркве и свештенства и српске школе и учитеља. Политичке личности попут Јаше Томића, Михајла Полита Десанчића, имале су политички став, у складу са концепцијом политичке партије. Упркос многим искушењима, српски народ Босне и Херцеговине је под утицајем Срба из јужне Угарске, напредовао током аустроугарске власти. Књижевни израз о животу у Босни и Херцеговини оставили су Вељко и Бошко Петровић. Крајем аустроугарске владавине услиједиле су крупне промјене као последица друштвеног раста свијести. Јавиле су се прве српске политичке организација, које ће на себе преузети бригу о друштвено-политичком животу Срба. У раздобљу од 1914. до 1918. свештеници и учитељи, означени од стране власти за носиоце просрпске пропаганде у покрајинама, нашли су се први на удару.

Досадашња литература је у одређеној мјери анализирала проблем везан за политичке и културне везе српског народа у Карловачкој митрополији и Босни и Херцеговини у периоду 1896–1914. године (неки од радова који су обрађивали ову тематику су: Душан Берић, *Срби у Мостару и његовој околини*, Београд, 2001; Богићевић Војислав, *Станје Српске православне цркве у Босни и Херцеговини од окупације 1878. до почетка борбе за верско-просветну аутономију 1896. године*, у: Споменица поводом осамдесетогодишњице окупације Босне и Херцеговине (1878–1958) педесетогодишњице анексије (1908–1958) и четрдесетогодишњице ослобођења и уједињења (1918–1958), Београд 1959; Војводић Васо, *Школовање националних радника за рад ван Србије 1873–1877*, Историјски Гласник, бр. 1,

Београд 1963; Вулин М. Миодраг, *Прва српско-православна Богословија у Босни (1866-1875)*, у: Наша школа, бр. 5-6, Сарајево 1991; Екмечић Милорад, *Национални покрет у Босни и Херцеговини*, у: Историја српског народа VI-1, Београд 2000; Краљачић Томислав, *Вјерска политика Калајевог режима*, у: Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине, бр. 34, Сарајево 1983; Микић Ђорђе, *Православна црква и свештенство у Крајини у покрету ослобођења од Турака*, у: Српска православна епархија Бањалучка – Шематизам, Бања Лука 2000; Вујошевић Радован, *Сукоби либерала и клерикалаца у српским народно-црквеним саборима у карловачкој митрополији*, Нови Сад 2004; Васин Горан, *Сабори раскола: српски црквено-народни сабори у Хабзбуршкој монархији 1861-1914*. Београд 2015; Гавриловић Славко, *O Србима у Хабзбуршкој монархији*, Београд 2010. и др.), те је овом докторском дисертацијом, у великој мјери олакшано разумијевање наведеног проблема. Квалитетна обрада теме свакако представља драгоцен прилог познавању историје дјеловања и улоге политичких и културних веза српског свештенства, као важног чиниоца националне, политичке и социјалне динамике српског националног покрета у Босни и Херцеговини у аустроугарском раздобљу власти. Научно описивање овог процеса на основу обимне примарне грађе о историјској улози српског свештенства у Карловачкој митрополији и Босни и Херцеговини, освијетлило је значај друштвено-политичких покрета, омогућивши његово адекватно научно и критичко објелодањивање широј научној јавности.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекivanе научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Проучавани материјал у дисертацији је архивска грађа из Рукописног одељења Матице српске, Архива Војводине, Архива САНУ у Сремским Карловцима, Историјског архива града Новог Сада, Архива Србије у Београду, Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Архив САНУ у Београду. Такође, у великој мјери коришћени су и објављени извори, те црквени шематизми, новине и часописи из

XIX и са почетка XX вијека, као и литература пронађена у музејима и библиотекама Новог Сада, Зрењанина, Сремских Карловаца, Сарајева и Београда.

Методе које је аутор користио у обради тезе биле су изведене. У првом реду, кандидат се руководио методом историјске науке – компаративном и аналитичком. У највећој мјери је коришћена аналитичка метода, јер су анализе усмјераване на онај дио материјала који најдубље говори о релевантним историјским процесима. Служећи се модерним историјским методама, кандидат је успешно реконструисао одређене историјске процесе у посматраном периоду, а везана за проблематику којом се бавио у докторској дисертацији.

Сагледавајући резултате добијене у дисертацији, Комисија закључује да није било промјена метода рада у односу у пријави тезе. Добијени резултати су у већој мјери јасно приказани.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат се у контексту интересовања за садржаје блиске теми, суочио са еминентним радовима, чији концепт указује на монографије вриједне пажње. Аутори из Босне и Херцеговине, богатим историографским опусом, дали су значајан допринос историјском разумијевању времена на размеђу вијекова. Аустроугарском управом бавио се Тодор Крушевац у монографији: *Сарајево под аустроугарском управом 1878–1918*. Исти аутор приказао је историјат излажења листова у Босни и Херцеговини. Нусрет Шехић размотрio је утицај српског аутономног покрета, дјеловање новосадских радикала на муслимански покрет у књизи: *Аутономни покрет муслимана за вријеме аустроугарске управе у Босни и Херцеговини*. Значајна је и студија Боже Маџар: *Покрет Срба Босне и Херцеговине за вјерско просвјетну самоуправу*. Комплексом питања везаних за владавину Бењамина Калаја у Босни и Херцеговини бавио се Томислав Краљачић у књизи: *Калајев режим у Босни и Херцеговини 1882–1903*, где је дао значајан допринос освјетљавању питања везаних за претпоставке владавине режима, идеологије, националне политике, афирмација идеје босанске нације, верске политике. Значајним темама из историје Срба у Босни

и Херцеговини, јужној Угарској, Хрватској, бавио се и Душан Берић, изучавајући питања од виталног значаја, везана за устанак у Босни и Херцеговини, за српско питање, идеологију праваштва, помађаривања, друштвеног, политички и културни развој Мостара и Херцеговине, страдањем Срба учитеља и свештеника из Босне и Херцеговине у Првом светском рату. Такође, значајна су истраживања и других аутора, између осталих: Милорада Екмечића, Ђорђа Микића, Дејана Микавице, Војислава Богићевића, Митра Папића, Горана Васина, Драге Мастиловића, Боривоја Милошевића, Бошка М. Бранковића.

Упркос значајним историографским дјелима, нека питања везана за процес националне интеграције остала су изван оквира изучавања. Недостатак монографија посвећених институцијама, организацијама, листовима, отежавао је реконструкцију веза између Срба у Карловачкој митрополији и покрајинама Босни и Херцеговини, који су живјели у настојању да сачувају националну посебност и интегришу се у актуелни систем вриједности, што је аутор дисертације приказао, тј. показао је како је контакте двије средине пружало схватање народа о националном јединству и сарадњи. Непрекидне везе кулминирале су кроз миграције становништва у условима сложене етничке слике на оба подручја, где се државни интереси Монархије нису подударали са напорима Срба у покрајинама Босни и Херцеговини и јужној Угарској, што је водило ка непрекидним конфликтима, судару супротстављених тежњи.

Како је циљ дисертације био да разјасни, до сада, недоречена питања, кроз политичке и културне везе Срба из Карловачке митрополије и Босне и Херцеговине, те да прикаже историјске услове, факторе и актере, који су утицали на национални и друштвени развој свести у раздобљу од 1896. до 1914. године, кандидат је у већој мјери успио да прикаже како је солидарност била присутна, како у вријеме мира, тако и у вријеме буна, устанака и миграција, али и да су политичке и културне везе Срба из јужне Угарске и окупираних покрајина Босне и Херцеговине доприносиле развоју и расту тенденција, пружања и остварења националног јединства, путем јачања осјећаја националне свијести.

Резултати и научни допринос истраживања кандидата мр Маре Шовљаков показују да је докторска дисертација утемељена на широкој изврној основи објављене и необјављене архивске грађе, те да су врло систематично и детаљно обрађени пронађени, до сада необјављени архивски документи, који у комбинацији са литературом доносе ширу слику истраживаног проблема.

Кандидат је, анализирајући необјављене изворе и резултате до којих су дошли ранији истраживачи, дошао до закључка да се показало да, политичке и културне везе Срба, нису прост збир различитих појава, већ сложен динамички међуоднос.

Свако мишљење аутора дисертације, примједба или запажање поткријепљени су аргументима, које чине објављени или необјављени извори и литература.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Истраживањем овог проблема кандидат је настојао допринијети заокруживању једне цјелине, која би заједно, са до сада проученим проблемима, дала једну нову слику у политичким и културним односима Срба у Карловачкој митрополији и покрајинама Босни и Херцеговини крајем 19. и почетком 20 вијека.

Источно и српско питање, упркос дугом трајању потоњих вијекова и данас се у новом светлу актуелизује. Динамична дешавања указују на сложеност теме, која намеће потребу писања упоредне историје. У дисертацији је приказан недостатак јединствене националне српске идеологије, усљед присуства различитих странака, што је, на неки начин, оптеретићивало политичке односе и учинило српску политичку и културну „сцену“ још комплекснијом, а живот динамичнијим због низа различитих промјена.

Како се ради о времену изузетних политичких, друштвених, економских, културних и политичких промјена, амбијента дешавања, у просторном и временском смислу, због заједничког интереса Срба, обрађивани период и процеси који су се тада дешавали, заслужују пажњу историчара, јер, иако, историјски феномени, везани за преломни период историје из 19. у 20. вијек, нису у српској историографији вредновани у контексту остварених српских веза, циљ дисертације, да их уобличи у мјери остварених резултата и истражи у контексту наслова теме, довешће, у одређеној мјери, до помака у разумијевању тока српске историје.

Кориштењем већег броја, до сада необјављених архивских докумената, и стављајући их у једну цјелину, са до сада познатим резултатима научних истраживања, кандидат је успио, да допринесе расвјетљавању битног историјског

и националног питања у историји српског народа.

Гледано у целини, урађену дисертацију одликују задовољавајући научни стандарди и захтјеви у историјској науци.

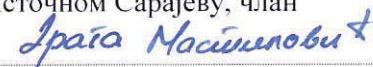
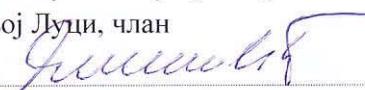
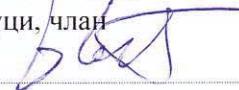
На основу свега наведеног, чланови Комисије предлажу Наставно-научном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци да, мр Мари Шовљаков одобри одбрану докторске дисертације, под насловом: „ПОЛИТИЧКЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ СРБА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (1896–1914)“.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Датум: 13.02.2017.

1. др Боро Бронза, ванредни професор за ужу научну област општа историја на Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник

2. др Драга Мастиловић, доцент за ужу научну област историја савременог доба на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, члан

3. др Боривоје Милошевић, доцент за ужу научну област национална историја на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан

4. др Бошко Бранковић, доцент за ужу научну област национална историја на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан

5. др Горан Васин, доцент за ужу научну област национална историја модерног доба на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, члан
